

LUND UNIVERSITY

Straffrättens allmänningar

Andersson, Ulrika

Published in:
Med unga i fokus

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Andersson, U. (2023). Straffrättens allmänningar. I A. Anderberg, L. Ervo, & E. Kristoffersson (Red.), *Med unga i fokus: Festskrift till Kerstin Nordlöf* (s. 37-47). lustus förlag.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Med unga i fokus

FESTSKRIFT TILL KERSTIN NORDLÖF

KERSTIN NORDLÖF
OR WHAT TO DO
AFTER AN EXTENSIVE
PROFESSOR'S CAREER

Med unga i fokus
– festskrift till
Kerstin Nordlöf

iUSTUS
F Ö R L A G

Redaktörer

Andreas Anderberg, Laura Ervo
& Eleonor Kristoffersson

© Författarna och Iustus Förlag AB, Uppsala 2022

Upplaga 1:1

ISBN 978-91-7737-195-3

Produktion: eddy.se ab, Visby 2022

Omslag: John Persson

Omslagsillustration: Afrang Nordlöf Malekian

Omslagsfotograf: Jesper Mattsson

Förlagets adress: Box 1994, 751 49 Uppsala

Telefon: 018-65 03 30

Webbadress: www.iustus.se, e-post: kundtjanst@iustus.se

Printed by Eurographic Group 2023

Innehåll

Med unga i fokus	9
Andreas Anderberg & Linnéa Lindström <i>Häktning eller annan betryggande övervakning? Omhändertagande av omyndiga misstänkta lagöverträdare</i>	11
Ulrika Andersson <i>Straffrättens allmänningar</i>	37
Trine Baumbach & Mathilde Worch Jensen <i>Voldtægtsbestemmelsen i Danmark – med inspiration fra Sverige</i>	49
Tova Bennet <i>Dömd utan att förstå</i>	67
Laura Ervo <i>Föräldraansvaret som process – finns det något juridiskt i det?</i>	107

Innehåll

Ingun Fornes & Anette Storgaard <i>Varetektsfengsling av personer under 18 år – Norge og Danmark</i>	133
Lena Holmqvist <i>Sluten ungdomsvård – början, och slutet?</i>	149
Jessica Jonsson <i>Barns deltagandestatus som brottsoffer i internationella brottmålsförfaranden: ett sätt att uppnå hållbar utveckling</i>	171
Marie Karlsson-Tuula & Annina H. Persson <i>Hedersrelaterad brottslighet och förtryck</i>	199
Eleonor Kristoffersson <i>Barnen och skatten</i>	211
Åsa Källström <i>Att stödja våldsutsatta barn</i>	223
Claes Lernestedt <i>Om ”allmänt” och ”speciellt” i straffrätten. Några preliminära tankar kring främst uppdelningen i straffrättens allmänna och speciella del</i>	243
Joakim Nergelius <i>Inflation i mänskliga rättigheter? Om införandet av FN:s barnkonvention i svensk rätt</i>	271
Annika Norée <i>Hedersbrott mot barn</i>	285
Sara Thunberg <i>Barns och ungas rätt till skydd och stöd i händelse av brott</i>	309

Innehåll

Linnea Wegerstad	
<i>Etikprövningsprocessen när barn deltar i forskning om barns utsatthet för våld, övergrepp eller försummelse</i>	327
Bibliografi i urval	359
Medverkande	365

Straffrättens allmänningar*

1. Introduktion

Som bekant är straffrätten den rättsliga disciplin som besitter den mest ingripande maktutövningen som staten har att ta till, nämligen att bestraffa sina invånare för oönskade beteenden, ytterst att spärra in dem i fängelse. Jag talar här om straffrätten i mycket vid mening och det innebär själva kriminaliseringen, att bestämmas vilka handlingar som ska beläggas med straff, vad dessa straff innebär, förutsättningarna för straffansvar, hur dessa mål utreds och provas, den dömande verksamheten och slutligen hur straffen verkställs.¹ I dessa dagar känns det särskilt viktigt att bidra till att ta hand om straffrätten, nästan att vaka över den lite. Jag tycker mig nämligen se att det finns flera indikationer på att straffrätten i dag i det närmaste betraktas som en allmänning, en plats där alla kan vara men som också alla har

* Denna artikel är en omarbetad version av min installationsföreläsning för professuren i straffrätt vid Lunds universitet, som jag tillträdde i oktober 2019. Föreläsningen hölls i Pufendorfsalen i Lund den 28 oktober 2022.

¹ Jfr Wegerstad, Linnea (2021). Theorising sexual harassment and criminalisation in the context of Sweden. *Bergen Journal of Criminal Law & Criminal Justice*, vol. 9 nr 2, s. 61–81.

ansvar för. Frågan är då vem som känner ansvar för att ta hand om straffrätten. Detta är oerhört väsentligt, då det idag tycks vara många som i olika sammanhang vill lägga beslag på straffrätten.

I denna artikel kommer jag att peka på tre olika arenor där straffrätten tas i bruk som en allmänning, på vilket sätt den tas i bruk och vad detta kan leda till. Först går jag in lite närmare på hur jag använder begreppet allmänning, tar därefter upp de olika arenorna där straffrätten används och avslutar med frågan om hur vi kan ta hand om straffrätten på bästa sätt.

2. Straffrätten som allmänning

Ordet allmänning brukar syfta på en plats som är tillgänglig för alla eller vem som helst och som alla också har ansvar för. Kanske tänker vi på en öppen grön yta, en park, ett fält, en skog eller i vart fall en öppen plats som man i grannskapet har gemensamt ansvar för. Det är en plats som alla får nyttja, men ingen får överutnyttja. Då är det ingen allmänning längre.

Nobelpristagaren och ekonomen Elinor Ostrom har i sin forskning undersökt allmänningen som samhällsinstitution och till exempel studerat situationer där människor gemensamt använder resurser. Hon har då visat att människor genom frivillig organisering kan skapa livskraftiga institutioner som förmår att förvalta ömtåliga och knappa resurser.²

Forskare inom pedagogik har också använt Ostroms tankar om allmänningen som samhällsinstitution för att undersöka vad som karaktäriserar framgångsrika akademiska mikrokulturer.³ Inom samhällsvetenskaplig forskning har begreppet använts mer bildligt och då avsett en arena där var och en får vara och samtidigt har ansvar för. Till exempel har man talat om seminariet som en allmänning, både en arbetsmetod och en arbetsmiljö, som ingen helt har ansvar för men som alla förväntas bidra till och ta ansvar för så att det blir en kon-

² Ostrom, Elinor (2009), *Allmänningen som samhällsinstitution*, Arkiv Förlag: Lund.

³ Torgny Roxå & Katarina Mårtensson (2014) Higher education commons – a framework for comparison of midlevel units in higher education organizations, *European Journal of Higher Education*, 4:4, 303–316, DOI: 10.1080/21568235.2014.924861.

struktiv och fruktbar stämning.⁴ Själv har jag undersökt prövningen i ett mål om familjeåterförening och då använt begreppet mobila allmänningar, som används inom migrationsforskning och som då syftar på de kunskaper och erfarenheter som människor i migration utvecklar och delar med sig av och som ständigt förändras och utvecklas.⁵

Här använder jag begreppet i relation till straffrätten, mer precist som en metafor för hur straffrätten tas i bruk som en allmänning inom vissa arenor i samhället och i rätten. Men man kan också betrakta det omvänt, att dessa arenor kan ses som allmänningar inom straffrätten.

Jag kommer i det följande att gå igenom tre olika platser, arenor eller fält inom samhället och rätten där straffrätten i det närmaste behandlats som en allmänning, i bemärkelsen att man tagit den i bruk, på gott och ont. De olika fälten är *populärkultur och journalistik, politiken* och *prövning av ärenden om disciplinpåföljder*. I de skilda fälten har lite olika ingångar använts men man har använt straffrätten eller i vissa fall gett sig själv tillträde, som om den vore en allmänning. I vart fall kan man säga att deltagarna inom respektive fält har tillträde till och betraktar straffrätten som en allmänning.

3. Populärkultur och journalistik

Det första fältet som jag vill rikta blicken mot är populärkultur och journalistik. Jag antar att många kan hålla med om att straffrätten används ganska fritt på detta område. Inom detta fält har användningen av straffrätt i vid mening exploderat under de senaste decennierna. Det finns ju otaliga exempel på serier i de olika streamingkanalerna, inom fiktiondokumentär och den så kallade True Crime-genren. Vi har dessutom vår egen genre Nordic Noir med serien Bron i spetsen. Just nu går det också en pjäs på Dramaten i Stockholm Nordic Crime där man använder sig av autentiska rättsfall genom domar och förhörprotokoll. Om ungefär en månad har pjäsen Brott och straff, som bygger

⁴ Cronquist, Marie (2022), Seminariet som akademisk allmänning. I: *Curie. Samtal om forskningens villkor*, 17 augusti 2022.

⁵ Dimitris Papadopoulos & Vassilis S. Tsianos (2013) After citizenship: autonomy of migration, organisational ontology and mobile commons, *Citizenship Studies*, 17:2, 178–196. Se även Wendel, Lotta (2018) Kommunal familjerådgivning som allmänning – ett exempel på polycentrisk reglering, *Nordisk socialrättslig tidskrift*, 17–18, 165–191.

på Dostojevskijs roman, premiär. Så det är ju inte ett nytt fenomen att kultur och media ägnar sig åt att berätta historier som har beröringar med straffrätten.⁶

Jag tänkte här ta upp två exempel där aktörer inom populärkultur och journalistik interagerat med eller tagit i anspråk straffrätten så som vore den en allmänning.

Det första är ett fall från den grävande journalistiken och gäller Sture Bergwall eller Thomas Quick som han också kallades inledningsvis. De flesta känner nog till detta fall som ju kommit att kallas för den största rättsskandalen i Sverige i modern tid. Journalister och författare granskade fallen om en man som då hette Thomas Quick. Quick hade erkänt ett stort antal mord och dömdes också för många av dem och avtjänade också flera år i fängelse. Det var framför allt journalisten och författaren Hannes Råstams och hans medhjälparens efterforskningar som ledde till att fallen sedan öppnades upp med hjälp av det extra ordinära rättsmedlet resning. Quick, som senare tog tillbaka sitt ursprungliga namn Sture Bergwall, friades sedan från dessa mord. Han hade ju också ändrat sin historia, efter samtal med Hannes Råstam bland annat.

Jag ser det här som ett exempel på där straffrätten betraktades som en allmänning och där journalister faktiskt tog ansvar för och grävde i materialet, vilket då bidrog till att domstolarnas bedömning ändrades. Detta visar att det kan vara av central vikt att straffrätten kan betraktas som en allmänning, dit flera kan få tillträde men framför allt att den kan ses som en arena som fler känner ansvar att granska och vaka över.⁷

En annan variant på att straffrätten tas i bruk inom detta fält är en podd, nämligen *Rättegångspodden*.⁸ Denna podd skildrar olika svenska rättsfall och fördjupar sig i uppmärksammade brott och sammanställer ljudupptagningar från rättegångarna till ett dokumentärliknande upplägg. Här tas straffrätten i bruk i mer konkret mening, nämligen genom att ljudupptagningar från förhandlingar används. Dessa används då på ett sätt som till exempel forskare inom straffrätt

⁶ Fjodor Dostojevskijs roman *Brott och straff* kom ut första gången 1866.

⁷ Se vidare om detta fall i Rapport från Bergwallkommissionen, SOU 2015:52.

⁸ <https://rattegangspodden.nu/>.

inte skulle kunna göra utan etikprövning. Frågan är om man kan säga att producenterna tar sitt ansvar. De använder ju sig till exempel av förhör med de inblandande eller anhöriga till personer som har blivit berövade livet.

Det har också förekommit kritik från anhöriga som inte vetat om sin egen medverkan och som blivit illa berörda och blivit påmind om en hemsk händelse utan att förvarnas. Här är det offentlighetsprincipen som gör att materialet i stora delar blir tillgängligt för journalister.

Fallet visar att det kan uppstå situationer inom det här fältet, som innebär att inte någon tar ansvar för användandet av straffrätten, eller i vart fall inte tillräckligt ansvar.

4. Politik

Det andra fältet som jag vill ta upp är politiken. I skrivande stund är det ett extremt stort fokus på straffrätten inom politiken och har så varit under de senaste fem åren ungefär, inte bara nu genom det högaktuella Tidöavtalet. Politiker vill gärna använda straffrätten på olika sätt för att kunna visa för väljarna att de vidtar åtgärder som ska lösa olika samhällsproblem.⁹

Det handlar då framför allt om att man inför nya brott, höjer straffen, utökar möjligheterna att häkta misstänkta personer, inför andra processuella förutsättningar som är tänkta att underlätta utredningen, tex ett system med så kallade kronvittnen som kan få lindrigare påföljder om de lämnar viktig information i brottsutredningen, eller som nu senast uppmärksammas i det redan nämnda Tidöavtalet, att sänka straffmyndighetsåldern och ytterligare ta bort den så kallade ungdomsrabatten. Samtliga dessa åtgärder förväntas leda till att brottsligheten minskar men också till att fler brott klaras upp. Jag ska nu diskutera ett par fall från politiken.

Det första handlar om att man infört ett högre minimistraff för våldtäkt den första augusti 2022, i samband med de senaste ändringarna på sexualbrottens område. Detta innebar att det lägsta straffet för våldtäkt höjdes från två års fängelse till tre års fängelse. Lagrådet hade

⁹ Jfr Anderberg, Andreas, Martinsson, Dennis & Svensson, Erik (red.), *Teori och politik. Straffrätt i omvandling*, Uppsala: Iustus Förlag.

yttrat sig och ifrågasatt om det finns skäl att skärpa minimistrafken. Jag instämmer i detta och har tidigare, tillsammans med min kollega Linnea Wegerstad, anfört att en sådan straffhöjning är en olämplig straffpopulistisk lösning på det allvarliga problem som sexuellt våld utgör.¹⁰

Förslaget föregicks av en utredning som efter en noggrann genomgång kom fram till att det inte fanns skäl för straffskärpning avseende våldtäkt. Men eftersom en majoritet i riksdagen – genom ett så kallat tillkännagivande – uttryckt att minimistrafket för våldtäkt bör höjas så utformade utredningen, med tydlig tvekan, ett sådant förslag.

I ett särskilt yttrande avrådde tre av utredningens experter, däribland undertecknad, från att genomföra straffhöjningen.

Det finns åtminstone tre viktiga argumenten mot att skärpa straffet för våldtäkt. För det *första* att det saknas stöd i forskning för att ett höjt minimistrafk skulle ha en avskräckande effekt eller minska förekomsten av våldtäkt i samhället. För det *andra* att våldtäktsbrottet under flera decennier successivt har utvidgats till att omfatta fler handlingar. Dels genom kriminalisering av sådana handlingar som tidigare var kriminaliserade med en lägre straffskala än våldtäkt, dels genom att beteenden som tidigare inte alls var kriminaliserade nu omfattas av våldtäkt. Detta innebär att straffet i praktiken har skärpts för sexuellt våld. Dessutom så visar en rapport från Brottsförebyggande rådet att de utdömda straffen för våldtäkt i genomsnitt blivit närmare två månader längre sedan samtyckesreformen infördes 2018. För det *tredje*: Straffet för våldtäkt skiljer sig nu markant från andra våldsbrott mot person. Som jämförelse kan nämnas att minimistrafket för grov misshandel är fängelse i ett år och sex månader.

Av lagrådsremissen framgår att en överväldigande majoritet av remissinstanserna ifrågasätter behovet av att skärpa minimistrafket för våldtäkt. Tunga röster i frågan så som Brottsförebyggande rådet, flera tingsrätter, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms och Uppsala universitet, Sveriges advokatsamfund och Åklagarmyndigheten har avstyrkt förslaget. Likaså har organisationer såsom Fatta och Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS) anfört att en straffhöjning av våldtäkt inte bör införas.

¹⁰ Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea (2022), Höj inte minimistrafket för våldtäkt. I: *Sydsvenskan*, 30 mars 2022.

Trots detta valde alltså den föregående regeringen att gå vidare med förslaget och det gick alltså igenom och lagändringen trädde som sagt i kraft den 1 augusti i år. Det kan inte förstås på annat sätt än som ren straffpopulism, det vill säga att i strid med expertis och forskning plocka politiska poäng genom att föreslå en enkel lösning och höja straffen.

Under lång tid har många frivilligorganisationer som arbetar med våldtäktsutsatta uppmärksammat problemet med sexuellt våld och den skada som våldet orsakar enskilda och samhället i stort. De har bland annat pekat på behovet av förebyggande åtgärder, bättre polisutredningar och stöd till brottsutsatta.

Av brottsofferforskning framkommer att upprättelse inte bara handlar om en fällande dom och sällan om högre straff. Rättvisa för brottsoffer är också att bli tagen på allvar av rättsväsendet, till exempel genom att deras berättelser anses trovärdiga, att få ett respektfullt bemötande av myndigheter och andra, att få stöd, såväl ekonomiskt som praktiskt samt att samhället aktivt arbetar för att förebygga och lagföra sexuellt våld.¹¹ Problemet med sexuellt våld kan beskrivas ha kapats av politiker som har en repressiv kriminalpolitisk agenda. Tidöavtalet förstärker detta intryck än mer då här anges att straffskalorna för sexualbrott ska ses över ytterligare och att livstidsstraff ska övervägas för de allvarligaste sexualbrotten.¹²

Det faktum att sexuellt våld är ett problem som engagerar många används för att driva en politik som varken gynnar redan brottsutsatta eller bidrar till att förebygga problemet. Det är svårt att förstå varför man helt bortser från forskning och etablerad kunskap på detta område.

Längre och strängare fängelsestraff löser inte problemet med sexuellt våld. I själva verket är detta en mycket dyr lösning. Den sammanlagda kostnadsökningen för Kriminalvården enbart för straffhöjningen av

¹¹ McGlynn, Clare och Nicole Westmarland (2018). Kaleidoscopic Justice: Sexual Violence and Victim-Survivors' Perceptions of Justice. *Social & Legal Studies*, vol. 28, s. 179–201; Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea (2022), Straffsystemets janusansikte: Rättvisa i #metoo-relaterade domar om våldtäkt och förtal. I *#metoo i Sverige*. Ganetz, H., Hansson, K. & Sveningsson, M. (red.). Lund: Nordic Academic Press.

¹² Tidöavtalet: överenskommelse för Sverige, s. 23 <https://sv.wikipedia.org/wiki/Tid%C3%B6avtalet>.

våldtäkt beräknas av utredningen att uppgå till 235 miljoner kronor per år. I stället för att föda populistisk politik borde dessa miljoner användas till åtgärder som bättre kommer de brottsutsatta till godo och förebygger sexuellt våld.

Det andra exemplet från politikens arena handlar om sänkt straffmyndighetsålder och andra åtgärder inriktade på unga lagöverträdare, som föreslås i det redan nämnda Tidöavtalet. I detta avtal föreslås att straffreduktionen för de som är över 18 år helt ska tas bort.¹³ Som bekant införde ju den tidigare regeringen en förändring för denna grupp i januari 2022 då straffreduktionen slopades för brott där straffskalan är lägst ett års fängelse eller där brottets straffvärdet uppgår till ett års fängelse eller mer.¹⁴ En utredning ska enligt Tidöavtalet se över straffrabatten för de under 18 år och samtidigt överväga en sänkning av straffmyndighetsåldern, det vill säga den ålder en person måste ha uppnått vid den tidpunkt då brottet begås, för att kunna åtalas för den aktuella handlingen i fråga. I Sverige är den åldern 15 år.

Anledningen till att man särreglerar unga är att denna grupp enligt en enig forskning inte är fullt ut utvecklade, varken fysiskt eller mentalt. Det får till följd att de inte har full ansvarsförmåga eller kontroll över sina handlingar. De har också en större sanktionskänslighet. Fängelsestraff och i synnerhet längre fängelsestraff är alltså mer skadligt för dem än för vuxna.¹⁵

Att man redan nu har tagit bort en del av straffreduktionen för unga över 18 i vissa fall går alltså det redan mot forskningen. Ytterligare åtgärder som nu diskuteras går därför i helt fel riktning.

Sambandet mellan rätten och politiken är särskilt tydligt på straffrättsens område och här bör vi straffrättsforskare tillsammans med andra bevaka våra domäner och inte låta politikerna betrakta straffrätten som en allmänning och tillåta dem att överutnyttja den.

¹³ Tidöavtalet, s. 22.

¹⁴ Prop. 2021/22:17.

¹⁵ Här har festföremålet själv skrivit i frågan, t.ex. Nordlöf, Kerstin (2012) Unga lagöverträdare – i social-, straff- och processrätt, 2 uppl., Studentlitteratur: Lund. Se också Persson, Mareike (2017), Caught in the Middle? Young offenders in the Swedish and German criminal justice systems, Lunds universitet: Media-Tryck.

5. Prövning av ärenden om disciplinpåföljder

Den tredje arenan där straffrätten betraktas som en allmänning och tas i bruk är inom vissa förvaltningsprocesser, närmare bestämt sådana som rör prövning av ärenden om disciplinpåföljder i relation till sexuella trakasserier.

Här tycks det vara så att man ser straffrätten som öppen och tillgänglig på så sätt att man använder sig av den inom ramen för den förvaltningsrättsliga processen.

Jag tar här upp ett par preliminära resultat från en pågående kvalitativ studie som jag just nu genomför tillsammans med Tova Bennet. Vi studerar 15 fall från Lunds universitet som handlar om disciplinpåföljder i samband med sexuella trakasserier mellan studenter.¹⁶

Inom dessa processer, tycker vi oss se att disciplinnämnden använder sig av straffrätten på ett sätt som inte i alla delar är vare sig nödvändigt eller önskvärt.

Dels använder sig disciplinnämnden i sitt språk av en terminologi inspirerad av straffrätten. Man talar om att det ska vara ställt bortom rimligt tvivel. Även om beviskravet ska vara högt här är det inte givet att använda samma termer.¹⁷ Man talar också om ord mot ord-situationer för att beskriva bevissituationen, vilket även det är ett uttryck hämtat från straffprocessen. Slutligen hänvisar man till principer som är ämnade för straffprocessen och i dessa fall är det oklart om de är tillämpliga inom det förvaltningsrättsliga förfarandet.

Men även de inblandade parterna uppfattar att processen liknar den straffrättsliga och kan uppleva sig anklagade och begär till exempel advokat vilket de inte beviljas med hänvisning till att det inte är en brottmålsprocess. Preliminärt så drar vi två slutsatser av denna användning av straffrätten.

I de mildare fallen som till exempel handlar om att någon antastat en person verbalt genom sexuella anspelningar, finns en tendens till att

¹⁶ Andersson, Ulrika & Bennet, Tova (2023), Discipline or punishment? Sexual violence and harassment in administrative procedures at Lund University, kommande.

¹⁷ RÅ 1996 ref. 15, Jfr Jareborg, Nils (2002): Disciplinansvar för studenter som fuskar eller stör. Disciplinregler – konferens 16 oktober 2002. Publicerad av Högskoleverket 2002, s. 25.

disciplinnämnden bedömer att handlingen inte är bevisad och det blir i dessa fall inte någon påföljd.

I de allvarliga fallen däremot, som handlar om grövre sexuellt våld och där det också finns en hel del muntlig bevisning, konstaterar nämnden att det inte finns resurser att utreda och hänvisar i stället de inblandade till att göra en polisanmälan och använda den straffrättsliga arenan.

Så här lyfter man bort sitt eget ansvar och hänvisar till straffrätten i stället, trots att det inte finns något hinder mot parallella processer.

Att man i den här typen av förfarande använder sig av straffrätten bekräftas också av annan forskning internationellt, till exempel från Storbritannien. Här talar man om att universiteten i sin hantering av ärenden om sexuella trakasserier och sexuellt våld begår rovdrift på straffrätten.¹⁸

6. Avslutning

Jag vill alltså hävda att det finns flera arenor inom samhället som vill lägga beslag på straffrätten och använda den som en allmänning. Inom populärkultur och journalistik för att skildra och uppmärksamma ett aktuellt fall, påverka samhällsdebatten i en viktig fråga, förändra utgången i ett specifikt fall eller bara underhålla. Inom politiken är argumenten för de åtgärder som föreslås just nu att minska gängbrottlighet, stödja brottsoffren eller göra samhället säkrare. Slutligen, i prövningen av ärenden om disciplinpåföljder för sexuella trakasserier, tar man bruk av straffrätten med rättssäkerhet som motiv eller lämnar över till straffrätten för att man inte är just en brottsutredande institution.

Sammanfattningsvis finns det alltså olika samhällsarenor som lägger beslag på och använder sig straffrätten på ett sätt som vi faktiskt, åtminstone i vissa delar, har ansvar att motverka.

Även internationellt ser vi just nu hur straffrätten används i fall där det inte är önskvärt, till exempel för att hindra kvinnor att göra abort, förfaranden som vi sedan länge lämnat i svensk rätt. Vi ser det

¹⁸ Cowan, Sharon & Munro, Vanessa (2021), Seeking campus justice: challenging the 'criminal justice drift' in United Kingdom university responses to student sexual violence and misconduct, *Journal of Law and Society*, 308–333.

i USA men också på närmare håll i Polen. Vi ser också att straffrätten används för att styra kvinnors klädsel i Iran. Vi häpnar och tänker kanske att detta är något som drabbar andra. Men steget är inte jättelångt från vad vi kan se i Tidöavtalet, där det uttrycks tankar om större möjligheter till utvisning, till exempel av människor som lever i utsatthet, i prostitution eller missbruk, så kallad bristande vandel.¹⁹ Det kan vid första anblick tyckas som att detta handlar om situationer som inte är jämförbara. Men samtliga handlar om att staten tar till straffrättsliga åtgärder gentemot människors handlingar på områden där straffrätten inte hör hemma.

Det finns inget egenintresse med mer straffrätt och högre grad av repressiv makt. Tvärtom har vi ju som bekant inom straffrätten principen om *ultima ratio*, en central princip för kriminalisering, att straffrätten ska vara en yttersta åtgärd att ta till endast när inga andra åtgärder fungerar, såsom förebyggande stöd i skolor och inom socialtjänst.

För att återknyta till allmänningen, menar jag att det i delar av samhället förekommer att man ser straffrätten som en allmänning eller omvänt. Att det finns allmänningar i straffrätten. Dessa finns och det kan vi inte förhindra, i stället måste vi ta dem på allvar och förvalta dem väl, på straffrättens premisser.

Vi ska använda straffrätten mycket restriktivt, alltså i princip undvika kriminaliseringar som inte är absolut nödvändiga. När vi tar till dem, är det viktigt att vi gör det med stor vikt på rättssäkerhet. Åtal ska prövas i så kallade rättvisa rättegångar, där alla parter får höras. Beviskraven ska vara höga och seriösa domare ska pröva åtal, som i sin tur granskats av åklagare och bemötts av advokater. Och om man vill påverka straffrätten så kan man alltid börja forska.

Slutligen vill jag återknyta till vad min företrädare Per Ole Träskman, som tyvärr inte finns med oss längre, brukade säga om straffrätten: att vi bör likna den vid en planta som vi måste sköta om, ge näring och se till att den inte växer för vilt.²⁰

Låt oss sköta om straffrätten!

¹⁹ Tidöavtalet, s. 37.

²⁰ Jfr Wegerstad, Linnea (2022), Reflektioner om nya och saknade nyckelpersoner i kriminalpolitiken. I: Andreas Anderberg, Dennis Martinsson & Erik Svensson (red.), *Teori och politik. Straffrätt i omvandling*, Uppsala: Iustus Förlag, s. 315–332.